

KATANČIĆEV DESETERAC

Davor Dukić

Zavod za istraživanje folklor, Zagreb

Nakon popisa i opisa metričkih konstituenata asimetričnog deseterca autor donosi metričku analizu triju deseteračkih pjesama iz zbirke *Fructus auctumnales* Matije Petra Katančića. Njih je Katančić objavio u poglavlju Popivke narodne, koje sadrži njegove imitacije usmene poezije. Metrička analiza bi trebala pokazati u kolikoj je mjeri Katančićeva kvantitativna metrička teorija, čiju primjenu je zahtijevao i u pjesmama "na narodnu", poremetila izvorni metar asimetričnog deseterca.

I.

Naša književna historiografija govoreći o Matiji Petru Katančiću (Valpovo 1750 - Pešta 1825) u pravilu ističe da je njegov znanstveni rad vredniji od književnog. Pritom se uz pohvale rezultatima Katančićevih istraživanja epigrafije i geografije starog svijeta obavezno spomene i promašena teorija o ilirskom, odnosno slavenskom etničkom kontinuitetu na Balkanu od antike naovamo, koju je kasnije prihvatio ilirski pokret. Doista, najveći dio života Katančić je posvetio znanstvenom radu, naročito od dolaska na peštansko sveučilište 1795. godine, pa se njegovo jedino objavljeno književno djelo - pjesnička zbirka *Fructus auctumnales* - doima kao kratkotrajan izlet u područje književnosti, kao umjetnički *intermezzo*.

Zbirka *Fructus auctumnales* objavljena je prvi put u Zagrebu 1791. godine da bi svega tri godine kasnije uslijedilo i drugo izdanje. Prvi dio zbirke čine Katančićevi stihovi pisani latinskim jezikom prema zakonima klasicističke poetike. Istoj poetici udovoljava i veći dio hrvatskih stihova iz drugog dijela, u kojem su svoje mjesto našle i autorove imitacije i prerade narodnih lirskih pjesama podijeljene u dvije skupine: *Popivke narodne (Trochaica patria; in choreis)* i *Proste (Vulgaria lyrica)*.¹ Upravo zbog interesa za usmenu poeziju, Katančićev književni rad ponekad uz klasicističku oznaku dobiva i atribut

¹ Ovdje je korišteno izdanje A. Kanižlić, A. Ivanošić, M. P. Katančić, *Pjesme. Stari pisci hrvatski*, knjiga 26, Zagreb 1940.

predromantizma.² Izvore Katančićeve klasicističke orijentacije valja tražiti prije svega u njegovom klasičnom obrazovanju, odnosno utjecaju učenja Ćudimskog profesora estetike i pjesnika Đure Szerdahelyja kojem Katančić posvećuje svoju zbirku. I Katančićevu metričku teoriju svakako treba staviti u kontekst njegove globalne klasicističke poetike. Naime, poznato je da je upravo on bio prvi u hrvatskoj književnosti koji je eksplicirao zahtjev za gradnju stihova prema kvantitativnoj metrici, tj. po principu pravilne izmjene dugih i kratkih slogova.³ Zakonima kvantitativne metrike trebalo bi se potčiniti kako umjetničko, tako i narodno hrvatsko pjesništvo. Pravila za određenje duljine slogova u stihovima pisanim hrvatskim jezikom Katančić je djelomično objavio u samoj zbirci,⁴ no njegov glavni spis o toj problematici ostao je donedavna u rukopisu.⁵ Iz tih pravila odvje ćemo izdvojiti temeljnu distinkciju između slogova dugih po naravi i onih koji su po prirodi kratki, ali duljinu dobivaju po svom položaju. To su prema Katančiću svi kratki slogovi koji stoje ispred dva konsonanta, čak i onda kada su ovi razdvojeni leksičkom granicom.⁶

Pravilan raspored dugih i kratkih slogova Katančić je nastojao ostvariti i u svojim pjesmama "na narodnu". Pri tome je ponekad bio prisiljen vršiti nasilje nad jezikom stvarajući nepravilne sintaktičke konstrukcije kao npr. u pjesmi *Rosna bosa košutico*, gdje je zbog metričkih razloga stih "Da otvaram devet gradov" zamijenio varijantom "Otvaram da devet gradov", kako bi u skladu sa svojim stihotvornim pravilima dobio trohejski osmerac.⁷

Ista metrička pravila (kao i trohejski raspored duljina) imao je Katančić na umu pišući svoje tri deseteračke pjesme objavljene u skupini Popivke narodne. Cilj je ove rasprave metrički opis Katančićeva deseteračkog opusa, odnosno njegova usporedba s metričkom normom asimetričnog deseterca. Taj se pjesnički oblik kao reprezentativni stih usmenog pjesništva obično veže uz "junačku" epsku poeziju, no poznato je da je njime ispjevan veliki dio usmene lirike ili tzv. ženskih pjesama. Spominjemo to zato jer i dvije Katančićeve pjesme odgovaraju toj vrsti, dok se treća (*Plemenita horvatskog kraljevstva četa...*) od nje ponešto udaljava.

Na Katančićevom desetercu ukrstili su se, dakle, modificirana pravila kvantitativne metrike i od njih nezavisan oblik usmenog asimetričnog deseterca, a

² v. Maja Bošković-Stulli, "Usmena književnost" u *Povijest hrvatske književnosti I*, Liber, Zagreb, 1978, 241. Krešimir Georgijević pak smatra da Katančićev interes za narodnu poeziju ne možemo vezati uz predromantizam budući da je Katančić bio isuviše odvojen od evropskih kretanja. v. K. Georgijević, *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb 1969, 270.

³ Kvantitativne stihove na hrvatskom jeziku prije Katančića pisali su Križanić, P. Zrinski, Vitezović. Otprilike u isto vrijeme kao i Katančić, piše ih i Ivanošić i to vjerovatno pod njegovim utjecajem. Tradiciju će kasnije nastaviti Breurević, Mažuranić, Veber i Preradović. O problemu kvantitativnog stiha u hrvatskoj književnosti v. I. Slamnig, "Pokušaji kvantitativnog stiha u XVII i XVIII. stoljeću", u: *Hrvatska versifikacija*, Liber, Zagreb 1981, 44-55; M. Kravar, "Tri stoljeća hrvatske klasične metrike (pokušaj rehabilitacije)", *Croatica*, 6/1975, 91-116; "Nacrt prozodijske tipologije hrvatske klasične metrike", *Croatica*, 9-10/1977, 95-112; "Prilozi povijesti hrvatske klasične metrike", *Croatica*, 11-12/1978, 79-105.

⁴ nav. dje. 294/295.

⁵ Radi se o tekstu "De poesi illyrica libellus ad leges aesteticae exactus", koji je 1984. objavljen u Osijeku; u originalu i prijevodu Stjepana Sršana, *Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*.

⁶ Šire o Katančićevim metričkim pravilima v. I. Slamnig, nav. dj. 54/55.

⁷ T. Matić, "Katančićev De poesi illirica ad leges aestheticae exactus", *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 280, 1945, 148-186.

naš je zadatak da pokažemo rezultantu djelovanja tih različitih silnica. No prije toga, svakako moramo pojasniti značenje sintagme - metrička norma asimetričnog deseterca.

II.

1. Prema suvremenoj teoriji stiha metar je oznaka mjerljivog ritmičkog uzorka skupa identičnih stihova, odnosno apstraktna shema u kojoj su sadržana stihovna svojstva koja se naglašenom pravilnošću javljaju u konkretnim pjesničkim recima. Metar kao regulativna predodžba egzistira u svijesti onih koji grade stih, ali i onih koji ga recipiraju. Međutim, u usmenom pjesništvu u pravilu izostaje osviještenost metričkog postupka kod samog izvođača pa se susrećemo s fenomenom imanentne metrike; narodni pjevač (kazivač) slaže metrički identične stihove, ali to nije rezultat teoretskog već rutinskog znanja. U tom slučaju teoretičari stiha imaju zadatak da u skladu s metodama svoje discipline znanstveno ekspliciraju metričku pravilnost nekog korpusa stihova. Problem s kojim se suočavaju jest, dakle, induktivne prirode; na osnovi prikupljene pjesničke građe utvrđuje se stihotvorno pravilo, odnosno metar. Tako je i naš usmeni deseterac morao preći put od izvedbe, preko etnografskog zapisa do znanstvene elaboracije, da bi se njegov metar tek tu "razotkrio".

Teoretičari stiha nisu, međutim, ostali jedinstveni u određenju metra asimetričnog deseterca. Za Tomu Maretića temeljne činioce "junačkog deseterca" predstavljaju princip izosilabičnosti, cezura iza četvrtog sloga i kvantitativna klauzula, a kako akcent po Maretiću ne igra bitnu metričku ulogu, ovaj oblik nesumnjivo ulazi u skupinu silabičkih stihova.⁸ Maretićeve postavke o silabičkoj osnovi deseterca prihvatit će kasnije teoretičari stiha Ivan Slamnig i Svetozar Petrović, te muzikolog Vinko Žganec. S druge strane, teorija stiha Romana Jakobsona nastoji dokazati relevantnost akcenta u metričkom opisu asimetričnog deseterca gdje trohejska akcentuacija kao vrlo izražena ritmička tendencija usmjerava ovaj stih prema shemi trohejskog pentametra.⁹ Jakobsonovu teoriju prihvatit će i neki naši teoretičari stiha, prije svih Kiril Taranovski,¹⁰ Marin Franičević¹¹ i Žarko Ružić.¹²

Nama se ipak čini uvjerljivijom teorija o silabičkoj osnovi asimetričnog deseterca koja njegovu trohaičnost objašnjava kao posljedicu akcenatske prirode našeg jezika i pravila o tzv. zeugmama, odnosno izbjegavanju granica akcenatskih

⁸ T. Maretić, *Naša narodna epika*, Nolit, Beograd 1966, 64/65.

⁹ R. Jakobson, "Slovenski epski stih - proučavanje uporedne metrike", u: *Ka poetici narodnog pjesništva*, priredio S. Koljević, Prosveta, Beograd 1982, 319-341.

¹⁰ K. Taranovski, "Principi srpskohrvatske versifikacije", *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XX, 1-2/1954, 14-28. Taranovski je posebno naglasio, već kod Jakobsona uočeno, trohejsko fraziranje kao ritmičku tendenciju našeg deseterca. Naime, oko 90% granica akcenatskih cjelina unutar stiha pada ispred neparnih slogova. Ta pojava, daleko izraženija u stihu nego u prozi, doprinosi trohejskoj inerciji deseterca.

¹¹ M. Franičević, "O nekim problemima našeg ritma", *Rad JAZU*, knj. 313, Zagreb 1957, 5-187; "O stihu hrvatske poezije XVIII. stoljeća", *Rad JAZU*, Zagreb 1978, 5-60.

¹² Svoj tekst o desetercu u Rečniku književnih termina Žarko Ružić započinje ovim riječima: "Srpskohrvatski trohejski petoiktusni ("petostopni") stih sa cezuroom iza četvrtog sloga...", *Rečnik književnih termina*, Nolit, Beograd 1985, 114.

cjelina pred posljednjim slogovima članaka.¹³ Razumljivo je, dakle, da će trohejska inercija biti izraženija u prvom članku stiha gdje uz konstantnu nenaglašenost posljednjeg sloga imamo i vrlo učestalu, jezično uvjetovanu, naglašenost prvog sloga. Stoga bi se akcenatska teorija trebala dokazati upravo u drugom, nešto dužem dijelu deseterca. No, i Jakobsonova je statistika ukazala na to da kriza trohaičnosti nastupa između šestog i devetog sloga, tj. da je tu najizjednačeniji odnos naglašenosti susjednih slogova.¹⁴ Tako se pokazalo da trohaičnost kao ritmička tendencija ne predstavlja ono što bismo uvjetno mogli nazvati jednim od metričkih konstituenata asimetričnog deseterca, već njima prouzročenu pojavu.¹⁵ To ne znači da u metričkom opisu asimetričnog deseterca treba odustati od analize fraziranja stiha i rasporeda akcenata, što uostalom neće biti slučaj ni u ovoj raspravi, ali isto tako treba istaći da će npr. i 80%-tna trohaičnost privući našu pažnju u manjoj mjeri no i jedva primjetno odstupanje od izosilabizma ili pak poneko opkoračenje.

2. Sada možemo nabrojiti i opisati one pojave u asimetričnom desetercu koje se u pravilu javljaju u gotovo svakom njegovom stihu, a da pri tome nisu posljedica nekih drugih jednako učestalih pojava. Ukratko, govorit ćemo o konstituentima metra asimetričnog deseterca.

a) Izosilabičnost

O tome da je izosilabičnost metrički temelj asimetričnog deseterca uglavnom nije bilo dvojbe u radovima teoretičara tog stiha. Tako i Roman Jakobson, mada je akcentu pripisivao veliku ulogu u ritmičkoj osnovi deseterca, ističe da je izosilabičnost njegova glavna metrička konstanta.¹⁶ Ipak, u novije vrijeme, u nekim radovima Miroslava Topića provlači se teza o izosilabizmu kao metričkoj dominanti što se potvrđuje statističkim podacima.¹⁷ Oni pokazuju da se postotak odstupanja od izosilabizma smanjuje počevši od 17. stoljeća naovamo i da je tek u umjetničkoj poeziji silabički princip preuzeo primat nad sintaktičko-intonacijskim. Topićev zaključak nas ne treba začuditi jer već iz prirode stvaranja usmenog stiha proizlazi nemogućnost stopostotne realizacije neke pojave;

¹³ I. Slamnig, "Metrička osnova našeg deseterca", *Disciplina mašte*, Zagreb 1965, 98.

¹⁴ Radi se o statističkoj analizi pjesme crnogorskog guslara Vučića u raspravi R. Jakobson, "O strukturi stiha srpskohrvatskih narodnih epova", *Lingvistika i poetika*, Nolit, Beograd 1966, 146-156.

¹⁵ To vrijedi za sve Jakobsonove ritmičke tendencije asimetričnog deseterca izuzev otvorenosti sloga na kraju stiha. Usp. nav. dj. u bilj. 9. Naime, sve ritmičke tendencije vezane uz akcenatsku pravilnost (točke 1, 3 i 4) i fraziranje stiha (točke 2 i 5) posljedice su važnijih normi o sintaktičkim granicama, izosilabičnosti, zecugmi i kvantitativnoj klauzuli. Isto možemo reći i za pravilo da makar jedna granica svake akcenatske cjeline mora pasti prije nekog neparnog sloga, što prema Jakobsonu predstavlja metričku konstantu (točka 5). Iz toga slijedi da akcenatska cjelina s parnim brojem slogova mora započeti neparnim slogom, a to je, s jedne strane, posljedica cezure iza 4. sloga i zecugmi na kraju članaka, a s druge, netočna tvrdnja jer isključuje mogućnost dvosložne cjeline na 6. i 7. slogu koja se, makar rijetko, ipak pojavljuje u deseteračkim stihovima. (O svemu ovom: S. Petrović, "Jakobsonov opis srpskohrvatskog epskog deseterca", *Oblik i smisao*, Matica srpska, Novi Sad 1986, 217-227.)

¹⁶ R. Jakobson, "Slovenski epski stih...", 326.

¹⁷ M. Topić, "Izosilabizam u srpskohrvatskim deseteračkim pjesmama", *Anali filološkog fakulteta*, Beograd, XII/1976, 511-539.

metričke konstante se teško mogu ostvariti u izvedbi "uživo" koja posjeduje fleksibilniji, organski tip ritma.

b) Najdublja leksička granica na kraju stiha - odsustvo opkoračenja

Klasifikacija dubine leksičkih granica koje se pojavljuju u stihu krajnje je nezahvalan posao. Pokušaj da se za to nađe čvrst lingvistički kriterij uglavnom je osuđen na neuspjeh, budući da stih, bilo zbog težnje ka ekonomičnosti izraza bilo zbog ostvarivanja akustičkih figura, često krši pravila jezične sintakse. S druge strane, poetička znanja ne nude potpuno rješenje istog problema, pa se izlaz može pronaći samo u kompromisnom spoju lingvističkih i književnoteorijskih kriterija. Mi ćemo predložiti jednu takvu podjelu koja nam se čini najprimjerenija analiziranom stihovnom materijalu bez iluzije o njenoj univerzalnoj primjenljivosti:

1. Granica među rečenicama (međurečenična točka) - kadenca kao intonacijski signal,

2. Granica među nezavisno i zavisno složenim rečenicama (međurečenični zarez), kao i oblici umjetnog produblivanja leksičke granice pjesničkim figurama, prije svih anadiplozom i anaforam - antikadenca kao intonacijski signal.

Ovdje ulaze i one međustihovne granice kod kojih slijedeći stih ima funkciju rečenice s neizrečenim predikatom:

đerdan meće oko bilog vrata,
a na noge papučiće žute,

ili atributnu funkciju u odnosu na prethodni stih

u kolu je Marica divojka,
gizda ćerka roda gospodskoga.

3. Granica među rečeničnim sintagmama (obična sintaktička granica) - polukadenca kao intonacijski signal

4. a) granica među riječima jedne sintagme odvojenim zarezom:

lipi svati,^{4a/} plemeniti,^{4a/} mladi

b) ostale leksičke granice unutar sintagme (obične leksičke granice) - izostanak intonacijskog signala

Možemo sada, krećući se kroz dva Katančićeva deseteračka retka, vidjeti kako funkcionira gore navedena podjela:

vrance^{3/} jaše,^{2/} a zoricu^{3/} dišu,^{2/}
dišu,^{3/} seko,^{2/} srdce^{4b/} vila^{3/} vuku.^{1/}

Metrička norma asimetričnog deseterca ne dozvoljava leksičku granicu na kraju stiha (4a i 4b). Ukoliko se ona pojavi, govorimo o opkoračenju, a upravo njegovo izbjegavanje predstavlja za Jakobsona i Taranovskog metričku konstantu našeg deseterca. Isto tako deseterac, kao i svi drugi stihovni oblici usmenog pjesništva, ne dopušta kadencu (završetak rečenice) u sredini stiha. Tako opkoračenja i unutarstihovne kadence u novijem hrvatskom i srpskom pjesništvu signaliziraju specifičan odnos prema pjesničkoj tradiciji, napose prema usmenom pjesništvu.¹⁸

c) Cezura iza četvrtog sloga

Stih asimetričnog deseterca dijeli obavezna leksička granica iza četvrtog sloga pa tako dobivamo dva članka: prvi od četiri, drugi od šest slogova. Mada nije nužno da cezura bude i najdublja leksička granica unutar stiha, ona to najčešće ipak jeste, a pojavu obične leksičke granice (4b) na mjestu cezure možemo smatrati djelomičnim kršenjem metričke norme.¹⁹ Ovdje svakako treba spomenuti da inverzija riječi u stihu često ima za cilj umjetno produbljenje cezure.

d) Kvantitativna klauzula

Teoretičari stiha su još davno uočili da naglasak na devetom slogu deseterca u pravilu vezuje uza se i duljinu koja izostaje ukoliko je naglasak na sedmom ili osmom slogu. Ta pojava se isključivo javlja u nerimovanom desetercu, a označava se terminom - kvantitativna klauzula. Jakobson ju je svrstao u metričke konstante, mada na posljednje mjesto, dok je za Topića i Petrovića ona samo ritmička tendencija. Najvažnije je, međutim, to da pojava kvantitativne klauzule nije u teoriji stiha do kraja objašnjena. Jakobson je vjerovao da razlog tome treba tražiti u zapostavljenosti metričke uloge akcenta u asimetričnom desetercu, a mi bismo ipak bili skloniji prihvatiti mišljenje Miroslava Topića koji kvantitativnu klauzulu vezuje uz glazbenu izvedbu deseteračkih pjesama.²⁰

e) Izbjegavanje granica akcenatskih cjelina pred četvrtim i desetim slogom - tzv. zeugme na krajevima članaka

Ovu osobitost asimetričnog deseterca već smo spominjali govoreći o polemici oko uloge akcenta u tom stihu. Ovdje ćemo samo ponoviti da je nenaglašenost četvrtog i desetog sloga, odnosno izostanak naglašenih jednosložnica na tim mjestima,

¹⁸ S. Petrović, "Opkoračenje u srpskohrvatskom stihu: postojana podloga", *Godišnjak XI*, Odjeljenje za književnost Instituta za jezik i književnost, Sarajevo 1982, 9-20.

¹⁹ K. Taranovski, "O ulozi cezure u srpskohrvatskom stihu", *Ivšićev zbornik*, Zagreb 1963, 363-374. Taranovski smatra da ukoliko dolazi do opkoračenja na cezuri, pomak ide za dva sloga naprijed ili natrag, pa dobivamo shemu 6+4, odnosno 2+8.

²⁰ M. Topić, "O postanju epskog deseterca", *Književna istorija*, 2/1968, 317/318.

posljedica tog pravila koje pridonosi posebnom intonacijskom obilježavanju najvažnijih sintaktičkih granica i predstavlja element korespondentnog ritma kao ritmičke podloge silabičkog stiha.

f) Otvorenost posljednjeg sloga

Roman Jakobson je zapazio da na kraju deseterca obično stoji vokal, odnosno otvoreni slog. Istina, on je tu pojavu stavio na posljednje - 6. mjesto u nizu ritmičkih tendencija asimetričnog deseterca. Drugi teoretičari stiha uglavnom joj nisu poklanjali veću pažnju, a mi bismo mogli samo pretpostaviti da se i u ovom slučaju kao i kod kvantitativne klauzule, a najvjerojatnije i zeugme, radi o utjecaju glazbene komponente na govorni materijal stiha, pa bi se i nedovoljna objašnjenost spomenutih pojava mogla vezati uz zanemarivanje melodije i proučavanje stiha kao isključivo jezične činjenice.²¹

Tako smo došli do kraja niza metričkih konstituenata asimetričnog deseterca. Preostaje nam samo da vidimo kako se svaki od njih realizirao u Katančićevim deseteračkim stihovima.

III.

Korpus stihova koji ovdje analiziramo relativno je malen, pa smo odlučili donijeti tekstove svih triju pjesama zajedno s rezultatima analize svakog pojedinog stiha. Evo i popisa znakova koji su u analizi korišteni:

/ - granica akcenatskih cjelina

1, 2, 3, 4a, 4b - dubine leksičkih granica na cezuri i krajevima stiha

A - naglašeni slog

OK - odstupanje od kvantitativne klauzule

OZ - odstupanje od zeugme na krajevima članaka

ZS - zatvoreni slog na kraju stiha

S - sinicza

²¹ V. Žganec, "Metrika i ritmika u versifikaciji narodnog deseterca", *Narodna umjetnost*, 2/1963, 3-37; S. Petrović, "Poredbeno proučavanje srpskohrvatskog epskog deseterca i sporna pitanja njegovog opisa", *Oblik i smisao*, 176.

1. *Povodna u kolu petonoga,*
Sapphicum brachycatalectum.
Marija Vlasteonica, 1783.

	1	2	3	4	//	5	6	7	8	9	10 //	
Lipe ti su u jesen jabuke,	A					3	A	/	A			2
koje rujna diči boja s bilom,	A	/	A			3	A	/	A	/	A	ZS 2
a jutrna rosica posipa			A			4b	A	/	A			2
ter sladost jim i lipotu daje.			A			3			A	/	A	1
5 Al su lipše Valpovke divojke				A		3	A	/	A			2
i u sridi bilorujna Mara, -				A		3	A		A	/	A	1
lipe dive, u kolo kad pojdu	A	/	A			3	A	/			A	2
i popivku svojoj pričmu Mari.			A			3	A	/	A	/	A	1
Gizda Mara roda gospodskoga	A	/	A			3	A	/	A			3
10 iz daleka od sivera ladnog,				A		3	A			/	A	ZS 2
ali tako Valpovkinje ljubi,				A		3	A			/	A	2
kano da ju rodila Slavonka.	A					4b	A	/	A			1
Poslušajte momci i divojke,	A					3	A	/		A		2
poslušajte čudna događaja:	A					3	A	/	A			2
15 sikda Mara svileno odilo,	A	/	A			3	A	/		A		2
koje za njom po zemljici šušti,	A	/	A			3		A	/	A		2
pak uzima od pamuka roklju			A			3		A	/	A		2 OK
i oplećak od ćenara bilog,			A			3			A	/	A	ZS 2
narukvice kupovnih čipaka,	A					3	A	/	A			2
20 opreg rujnim izvezeni natkom.	A	/	A			3		A	/	A		ZS 1
Skida kapu šivenu u Beču	A	/	A			3		A	/		A	2
pak šamijom obavija glavu,			A			3		A	/	A		2
đerdan meće oko bilog vrata,	A	/	A			3			A	/	A	2
a na noge papučie žute.			A			3	A		/	A		1
25 Pak zapiva pismu na slavonski,			A			3	A	/		A		2
pismu piva od ponosnog Beča,	A	/	A			3		A	/	A		2
a pripiva od Valpova grada:			A			3		A	/	A		2
lipa pisma, a lipša divojka.	A	/	A			2		A	/	A		1
Što je bila bjelorusna Jela,	A	/	A			3	A		A	/	A	2
30 što li Janja Sibinjanin - Janka!	A	/	A			3		A	/	A		1
Nije majka porodila ćerku,	A	/	A			3		A	/	A		2
što je majka Maricu divojku!	A	/	A			3	A	/	A			1

Odmah na početku možemo istaći da ova Katančićeva pjesma u metričkom pogledu ne odstupa od norme usmenog asimetričnog deseterca. Pravila o izosilabičnosti, zeugmi i sintaktičkim granicama ostvarena su bez izuzetaka. Čak je i pojava obične leksičke granice na mjestu cezure u dva stiha u okviru dozvoljenog.²² Kvantitativna klauzula nije realizirana jedino u 17. stihu (pak uzima od pamuka roklju) što također odgovara metričkoj normi, isto kao i 87,5%-tna otvorenost posljednjeg sloga. Zastupnici teorije o akcenatskoj podlozi našeg deseterca ističu da oko 75% naglasaka pada na neparne slogove, a ispred njih oko 90% granica akcenatskih cjelina. U skladu s tim je i 75,4%-tna relativna trohaičnost Katančićeve pjesme uz trohejsko fraziranje od 92%.

Našu tezu o prislonjenosti Katančićeve pjesme uz metričku normu deseterca usmene književnosti mogli bismo potkrijepiti usporedbom s nekim korpusom usmenih stihova. Izabrali smo baladu o Jeli Đurđevici (prvi stih: Ne duš', vitre, ne lelučaj gradom) koja je zapisana u okolici Slavonske Požege krajem 18. stoljeća.²³ Žanrovsko udaljavanje od Katančićeve Marije Vlastconice neka kompenzira vremenska i geografska blizina.

	Marija Vlastconica, 32 stiha	Jela Đurđevica, 72 stiha
izosilabičnost	100%	100%
cezura	100%; 2x4b=6%	100%; 4x4b=5,5%
sint. granica na kraju stiha	100%	100%
zeugma	100%	100%
kvantitativna klauzula	97% - 1 odstupanje	89% - 8 odstupanja
otvorenost zadnjeg sloga	87,5% - 4 odstupanja	97,2% - 2 odstupanja
apsol. trohaičnost /relat. trohaičnost	53,8% /75,4%	55,8% /79,8%
apsol. troh. fraz. /relat. troh. fraz.	64% /92%	62,2% /88,5%

²² v. bilj. 19.

²³ Pjesma se nalazi u tzv. *Požeškom zborniku* pod brojem 68, a objavljena je i u knjizi *Hrvatske narodne pjesme*, knjiga V, Matica hrvatska, Zagreb 1909, 246/247. *Požeški zbornik* je dio ostavštine Vjekoslava Babukića, a danas se čuva u Etnološkom zavodu JAZU u Zagrebu, pod brojem 178a. Radi se o zbirci od 93 pjesme koje je 1798. zapisao izvjesni I. Perviz, a pored usmenih u njoj se našao i veći broj pjesama koje ulaze u krug tzv. građanske poezije. (v. M. Bošković-Stulli, nav. dj. 237-240)

Primjećujemo da su nešto izraženije razlike samo u postotku odstupanja od kvantitativne klauzule i otvorenosti posljednjeg sloga. Visok postotak ostvarenosti kvantitativne klauzule u Katančića ne smije nas iznenaditi kad imamo na umu njegovu težnju da mu u petoj stopi stoje dugi slogovi.²⁴ Čak i u 17. stihu, u kojem kvantitativna klauzula nije ostvarena, Katančić u skladu sa svojim pravilima ima dug naglasak na 9. mjestu, ali ne po naravi, već po položaju (dva konsonanta ispred vokala: pak uzima od pamuka ròklju).

Kada je u pitanju otvorenost zadnjeg sloga, tu Katančić ponešto odstupa od norme usmenog stiha u kojem se ta pojava približava stopostotnoj pravilnosti.

Iako se ovdje nećemo ozbiljnije pozabaviti stilističkim osobitostima Katančićevih pjesama vezanih uz njihov plan sadržaja, ipak možemo zapaziti da se ova pjesma i u toj komponenti približava standardima usmene lirske pjesme. To vrijedi kako za njenu tematsku podlogu (lipa Mara u kolu), tako i za leksički inventar kojim se ona razvija. Kad to pribrojimo već prije istaknutim metričkim karakteristikama, možemo zaključiti da Katančićeva Marija Vlasteonica stoji sasvim blizu usmenoj popijevci. Pri tome ne smijemo zaboraviti reminiscenciju na Kačićevu *Janju Sibirjanina Janka* u posljednjoj strofi, što se u ovom kontekstu ponajprije može tomačiti kao signal individualnog autorstva.

2. *Iste vrsti i temelja*

	1	2	3	4	//	5	6	7	8	9	10 //	
Igra kolo kod Valpova grada,	A	/	A		3		A		/	A		3
ispod ladne Karašice rike;	A	/	A		3		A		/	A		1
u kolu je Marica divojka,	A				3			/	A			2
gizda ćerka roda gospodskoga.	A	/	A		3	A	/	A				1
5 U kolu su sve divojke lipe,	A				3	A/	A		/	A		2
al je Mara od sviju najlipša:			A		3		A	/	A			2
njoj odilo kano i drugima,	A/		A		3	A	/		A			2
al je tilo božici podobno.			A		3	A		/	A			1 OK
Na glavi joj zakvrčeni vlasi,			A		3	A			/	A		2
10 a kitice narešene iglam,			A		3	A			/	A	ZS 2	OK
desno uho nakićeno cvitkom,	A	/	A		3	A			/	A	ZS 2	
a obadva menđušam bisemim.			A		3	A		/	A		ZS 1	

²⁴ Katančić u svom desetercu vidi safički brahikatalekt u kojem su druga i peta stopa spondeji. v. Katančić, *Knjižica o ilirskom pjesništvu...*, 141.

	1	2	3	4	//	5	6	7	8	9	10 //
Roklju nosi i oplećak Mara,	A	/	A			3		A	/	A	2
još k otomu opreg od ćenara;			A			3	A	/		A	1
15 na nogu joj papuče su žute	A					3	A		/	A	2
kano drugim u kolu divojkam.	A	/	A			3	A	/	A		ZS 1
Al poslušaj lipotu Marije			A			3		A	/	A	2
pak se čudi, a i pripovidaj!				A		2				A	ZS 1
Bistre oči u sokola kano,	A	/	A			3		A	/	A	2
20 kad pogleda, na ljubav prigiba.			A			2		A	/	A	1
Crne su joj obrve i tanke	A					4b	A	/		A	2 OK
kano lučac svione kadife;	A	/	A			3	A	/		A	1
bilo čelo, a lišće okruglo,	A	/	A			3		A	/	A	2
obrazi joj pramalitna ruža.	A					3	A		/	A	1
25 Tankovit nos i priličan tilu,			A	/	OZ	3		A	/	A	2
usta su joj kao ružica rujna,	A					3	S	A	/	A	2
vrat bijeli u labuda kano,	A/		A			3		A	/	A	2
prsa su joj od sniga bilija.	A					3		A	/	A	1
Pogled njezin ljubav i veselje,	A	/	A			3	A	/		A	2
30 med su riči, slatkost govorenje,A	A	/	A			3	A	/	A		2
pavun hodak, a ptičica glasak:	A	/	A			3		A	/	A	ZS 2
božica je ista, drugo nije.	A					4b	A	/	A	/	A
A kad uzme tambure u ruke			A			3	A	/	A		2
pak uza nje zapiva potanko,			A			3	A	/	A		2
35 srdce topi, tilo prinemaže, -	A	/	A			2	A	/	A		2
o slatkosti, Bože svemogući!			A			3	A	/	A		1
Seko, pivaj Maricu divojku,	A	/	A			3	A	/	A		2
čednu, lipu od sivera čerku:	A	/	A			3	A		/	A	1
nije kolo u Valpovu bilo,	A	/	A			3	A		/	A	2
40 što je bilo, kada Mara dojde.	A	/	A			2	A	/	A	/	A

Odstupanja od norme asimetričnog deseterca u ovoj su pjesmi nešto izraženija nego u prethodnoj. To će nam pokazati usporedne tablice rezultata metričke analize:

	Marija Vlasteonica, 32 stiha	Iste vrsti i temelja, 40 stihova
izosilabičnost	100%	100% - 1 siniceza
cezura	100%; 2x4b=6%	100%; 2x4b=5%
sint. granica na kraju stiha	100%	100%
zeugma	100%	97,5% - 1 odstupanje
kvant. klauzula	97% - 1 odstupanje	92,5% - 3 odstupanja
otvorenost zad. sloga	87,5% - 4 odstupanja	85% - 6 odstupanja
apsol. trohaičnost	53,8%	51,5%
/relat. trohaičnost		/75,4%
apsol. troh. fraz.	64%	61,5%
/relat. troh. fraz.		/92%

Pojava naglašene jednosložnice na četvrtom slogu, svakako je najznačajniji metrički događaj u pjesmi koju ovdje analiziramo. On se zbija u 25. stihu:

Tankovit nōs i priličan tilu

Time je narušeno jedno od temeljnih pravila asimetričnog deseterca; obavezna zeugma na krajevima članaka. Zapravo nas to ne bi trebalo iznenaditi s obzirom na to da Katančić svoj deseterac smatra brahikatalektičnim safičkim jedanaestercem u kojem je na četvrtom slogu pretpostavljeno jako vrijeme. Interesantno je samo to da je ovo, kako ćemo i kasnije vidjeti, jedini slučaj u kojem su se na tom mjestu podudarili naglasak i duljina.

Iako smo u tablici zabilježili stopostotnu izosilabičnost Katančićeve pjesme, jedan detalj svakako mora privući našu pažnju. Radi se o 26. stihu:

Usta su joj kao ružica rujna

Ako izbrojimo slogove, vidjet ćemo da je to zapravo jedanaesterac 4+7. Jedini način da stih prevedemo u deseterac 6+4 je siniceza u riječi k a o. Međutim, poznato je da Katančić nije trpio elizije u hrvatskom stihu, pa bismo u skladu s tim

lako mogli odustati od ponuđenog rješenja.²⁵ Da to ipak ne učinimo, navelo nas je nekoliko zapažanja vezanih uz spornu riječ *k a o*. Naime, Katančić ju je upotrijebio svega tri puta u cjelokupnom korpusu hrvatskih stihova iz zbirke *Fructus auctumnales*. Umjesto nje on se u pravilu koristio riječju *k a n o*. Oblik *k a o* našao se u stihovima koji bi, ukoliko bismo spomenutu riječ smatrali dvosložnom, imali jedan slog viška. To je slučaj, kako s gore navedenim stihom, tako i s preostala dva. Prvi od njih je 47. stih deseteračke pjesme koju ćemo analizirati u idućem poglavlju:

diše junak kao pramalić ruža,

a uz njega tu je i treći stih sedmeračke pjesme *Ševa, Mariji Vlasteonici*:

lipa kao divičica.

Katančić se, dakle, da bi očuvao princip izosilabičnosti poslužio sredstvom koje usmena poetika ne poznaje, ali koje stoji u poetičkom repertoaru klasičnog pjesništva kao normativne osnove Katančićevog stihotvorstva. Sa sličnim problemom susrećemo se i u 27. stihu:

vrat bijeli u labuda kano.

Prema pravilima hrvatskosrpske silabičke versifikacije ovaj stih je deveterac, odnosno katalaktički deseterac, jer se indikator pripadnosti neke riječi ijekavskoj varijanti, skup fonema *i j e*, računa kao jedan slog. Katančić je, međutim, pisao ikavskom varijantom pa upotreba ijekavskog oblika mora indicirati određenu metričku funkciju. I doista, umjesto uobičajenog ijekavskog oblika *b i l i* (npr. bilo čelo, a lišće okruglo) Katančić se koristi ijekavskim oblikom u samo dva stiha svog cjelokupnog opusa "na narodnu", a oba puta radi se o naizgled katalaktičkim stihovima. Pored prije spomenutog, takav je i 87. stih Plemenite horvatskog kraljevstva čete:

Otkako je Budim, grad bijeli.

Pravila o sintaktičkoj granici na kraju stiha i cezuri iza četvrtog sloga ostvarena su i u ovoj Katančićevoj pjesmi. Nešto učestalije odstupanje od kvantitativne klauzule i otvorenosti posljednjeg sloga u odnosu na prethodnu pjesmu još je uvijek u okviru metričke norme, jer te pojave ne teže stopostotnom ostvarenju. Isto vrijedi i za trohejsko fraziranje i trohaičnost stiha čiji su postoci neznatno manji od onih uobičajenih.

Uz već spomenuto relativno naglašenije odstupanje od metričke norme usmenog asimetričnog deseterca, valja zapaziti i nešto artificijelniju motivsku kompoziciju ove pjesme u usporedbi s prethodnom. Opis Marine odjeće i ukrasa (9-16. stih) i njene ljepote (17-32. stih) čuva vertikalnu kompoziciju; od zakvrčenih vlasi i kitica narešenih iglama do žutih papuča, te od bistrih očiju do grudi bijelih poput snijega. Pri tome osma strofa predstavlja svojevrsnu

²⁵ T. Matić, nav. dj. 171.

kulminaciju i naglo zgušnjavanje atributa Marine ljepote u kojem svoje mjesto nalaze njen pogled, govor, hod i glas, da bi na kraju došla usporedba s nadnaravnom, božanskom ljepotom.

3. *Plemenita horvatskog kraljevstva četa slavnu mađarsku krunu za čuvat iz Zagreba se u Budim dileća, 1790.*

	1	2	3	4	//	5	6	7	8	9	10	//	
Žarko leteć od istoka sunce	A	/	A			3	A		/	A			2
istom bija sivce razigralo,	A	/	A			3	A	/	A				2
al to viknu od Medvida vila,				A		3		A	/	A			2
viknu vila u glasak potanki,	A	/	A			3		A	/	A			2
5 kakvog Medvid jošter čuo nije,	A	/	A			3	A	/	A	/	A		2
Medvid, seko, nit Okić, nit Zagreb:	A	/	A			3	A/	A	/	A/	A	ZS	2
"Ustajte se, zagrebačke vile!	A					3	A		/	A			1
Te kako ste zoricu zaspale?			A			4b	A	/	A				1
Svate jeda vaše ne vidite,	A					4b	A	/	A				2
10 koji zorom k vam dohode rujnom,	A	/	A			3	A/	A	/	A	ZS		2
istoj zori prilični i ruži?	A	/	A			4b	A	/		A			1
Na noge se lake hitro, vile!	A					3	A	/	A	/	A		1
Na sokake potecite širom,			A			3		A	/	A	ZS		2
odjzite pendžere i vrata,			A			3	A	/		A			2
15 svate vaše krasne pogledajte.	A	/	A			4b	A	/	A				1
Nije bilo takovih svatova,	A	/	A			3	A	/	A				2
otkako smo mi pivat počele:	A					3		A	/	A			2
lipi svati, plemeniti, mladi,	A	/	A			3	A		/	A			2
mladi, seko, i podobni ruži.	A	/	A			3		A	/	A			1
20 prid njima je plemić, soko sivi,	A					4b	A	/	A	/	A		2
sivi soko Magdalenić Naco.	A	/	A			3		A	/	A			1
Na njemu je skerletno odilo,	A					3	A	/		A			2
zlatnim partam obšiveno lipo:	A	/	A			3			A	/	A		2
na rukavi i na prsi rojte			A			3			A	/	A		3
25 zlatne trepte kano žarko sunce.	A	/	A			3	A	/	A	/	A		1
Na lačami poširoka parta,			A			3	A		/	A			2
obšivena sa zlatnim rojtam;			A			3	A		/	A	ZS		2
na nogu mu izvezene čizme,	A					3		A	/	A			2
a na čizmah ostruge od zlata.			A			3	A	/	A				1
30 Na glavi mu zelen samur-kalpak,			A			3	A	/	A	/	A	ZS	2
na kalpaku perjanica vije,			A			3	A		/	A			2
po rameni kita bije zlatna.			A			3	A	/	A	/	A		1
U ruci mu mađarinja sablja,			A			3	A		/	A			2
kojano je zlatom okovana;	A					3	A	/	A				2

	1	2	3	4	//	5	6	7	8	9	10	//
35	A	/	A			3	A	/		A	ZS	2
na tašulju kruna Ugrinaca,			A			3	A	/	A			2
izvezena biserom i zlatom.			A			3	A	/		A	ZS	1
Na pleći mu zeleni kajasi			A			3	A	/	A			4b
same svile, na njim zlatne gombe,	A	/	A			2	A	/	A	/	A	2
40				A		3	A		/	A	ZS	2
i fišekluk okovani zlatom,				A		3	A	/	A			2
na njem ime kralja ugarskoga,	A	/	A			3	A	/	A			1
slavnog kralja Drugog Leopolde.	A	/	A			3	A	/	A			1
Vranac konjic pokriven ćultanom	A	/	A			3		A	/		A	ZS 4b
finog sukna od zelene farbe,	A	/	A			3		A	/		A	2
45				A		3	A		/	A	ZS	1
obšivenim sa zlatnim partam.				A		3	A	/	A	/	A	2
Siva Naco kano žarko sunce,	A	/	A			3	S	A	/	A		1
diše junak kao pramalić-ruža.	A	/	A			3	S	A	/	A		1
Što Sekula biše prema Naci,			A			3	A	/	A	/	A	2
kada Janju prosaše za Janka,	A	/	A			3	A	/		A		2
50	A	/	A			3	A	/		A		2
baciv sa seb' bugarsko odilo,			A			3	A	/	A			3
na dolamu prstene sterući	A	/	A			4b	A	/	A			1
usrid kola lipih divojaka!	A	/	A			4b			/	A		2
Nacu dvadeset i četiri slide,	A/		A			3		A	/		A	2
svi po izbor plemići Horvati,	A					4b	A	/		A		2
55	A	/	A			3	A	/	A			1
u istome skerletnom odilu,	A	/	A			3		A	/	A		2
vrance konje veselo jašeći.	A					3		A	/	A		2
Med njima su i četiri kneza:	A					3		A	/	A		2
Oršić Adam i brat njegov Ivo,	A	/	A			3		A/	A	/	A	2
obadva su knezi i vitezi;	A					4b	A	/		A		2
60	A	/	A			3	A		/	A		2
treći ide Vojkoviću Frane,			A			3	A	/		A		2
a četvrti Petaci Adelmo,	A	/	A			2	A	/		A		1
knezi rodnom, vridni oficiri.	A	/	A			3			A	/	A	2
Kneze slidi Samoborac Pero,	A	/	A			3		A	/	A		1
barjak nosi od crljene svile.	A	/	A			3	A	/		A		1
65	A	/	A			3	A	/	A		ZS	2
Na njem cimer odovud mađarskog,			A			3	A	/	A		ZS	2
a odonud kraljevstva horvatskog;	A	/	A			2	A	/	A	/	A	1
kopje zlatno, kita visi zlatna.	A	/	A			3	A	/		A		2
Za njim jaše ostali junaci,	A/		A			3	A	/	A			2
svi plemići roda horvatskoga,	A	/	A			3	A	/		A		2
70	A	/	A			3	A	/		A		2
čedni momci, veseli i mladi:	A	/	A			3	A		A	/	A	2
obraz njima bilorujna ruža,	A	/	A			3		A	/	A		2
usta zoru otvaraju lipu,	A	/	A			3		A	/	A		2
iskre skaču iz očiju žive,	A	/	A			2		A	/	A		2
vrance jaše, a zoricu dišu,	A	/	A			2	A	/		A		2
75	A	/	A			2	A	/	A	/	A	1
dišu, seko, srdce vila vuku.	A/		A			3	A	/		A		2
Ej, sestrice, u kolo se amo,	A	/	A			3	A	/	A			2
slavne svate glasno popivajmo			A			3	A	/		A		1
i k Budimu otpravimo gradu!	A					3	A	/	A			2
Motriće ji Budimke divojke,	A					3	A	/	A			2

	1	2	3	4	//	5	6	7	8	9	10	//
80 mlado, staro, veliko i malo,	A	/	A			3	A	/		A		2
motriće ji ter će razgovarat:	A					2	A			A	ZS	2
Krasnih, seko, u jesen jabuka!	A	/	A			3	A	/	A			1
Gdi l' su tako plemenito rasle,				A		4b	A		/	A		2
koja li je zemljica donila?	A					4b	A	/	A			1
85 Blaga majka takovih sinova,	A	/	A			3	A	/	A			2
blaga zemlja takovih svatova!	A	/	A			3	A	/	A			1
Otkako je Budim grad bijeli,	A					4b	A	/	A/	A		2
nije bilo takovih jabuka,	A	/	A			3	A	/	A			2
jabuk, seko, i pramalić-ruža,	A	/	A			3		A	/	A		2
90 nije bilo takovih junaka,	A	/	A			3	A	/		A		2
krasnih, mladih, plemenitih, lipih.	A	/	A			4a	A		/	A	ZS	1
Ej, junaci, vesela vam majka!	A/		A			3	A		/	A		1
Vas se kolo svako spominjalo,	A	/	A			4b	A	/	A			2
vile vami pismice pivale,	A	/	A			3	A	/	A			2
95 živi bili, dobro vince pili,	A	/	A			2	A	/	A	/	A	2
vince pili, mladi vazda bili!"	A	/	A			2	A	/	A	/	A	1

U analizi pjesme *Iste vrsti i temelja* najviše smo prostora posvetili odstupanju od zeugme na kraju prvog članka jednog od stihova, i sinicezi u riječi *ka o*. Već smo ranije spomenuli da se siniceza javlja i u *Plemenitoj horvatskog kraljevstva četi* (47. stih), i to u istoj riječi i na istom mjestu u stihu. Našu pažnju, međutim, ovdje ćemo usmjeriti svakako najznačajnijoj metričkoj pojavi u Katančićevom deseteračkom opusu, a to je opkoračenje na prijelazu 38/39. i 43/44. stih *Plemenite horvatskog kraljevstva čete*:

38 Na pleći mu zeleni kajasi
same svile, na njim zlatne gombe

43 Vranac konjic pokriven ćultanom
finog sukna od zelene farbe

Vidimo da oba opkoračenja imaju sličnu strukturu; na kraju retka stoji imenica čiji se genitivni atribut prenosi u idući redak. Iako u oba slučaja stihovi završavaju običnom leksičkom granicom, opkoračenje na prijelazu 38/39. stih je na neki način izraženije zbog dublje sintaktičke granice na mjestu cezure u 39. stihu (same svile,^{2/} na njim zlatne gombe) no što je ona u 44. (finog sukna^{3/} od zelen farbe).

Znamo da usmena poezija ne poznaje opkoračenje i zbog toga njegova pojava traži objašnjenje čak i onda kada se radi o nesumnjivo autorskoj pjesmi, ukoliko taj isti autor oponaša usmeni stih. Ovdje, međutim, moramo zapaziti da Katančićeva *Plemenita horvatskog kraljevstva četa*, mada uvrštena u zbirku kao jedna od šest pjesama pod naslovom *Popivke narodne*, ipak donckle odudara od ostalih pjesama iz te skupine. Čini nam se da se Katančić ovdje najviše udaljio od usmene lirske pjesme. On sam ju je nazvao odom, a daleko preciznije određenje daje Divna Zečević nazivajući je pučkom prigodnicom.²⁶ Iako pjesma ima povijesnu pozadinu, teško je u tome vidjeti Katančićevo oslanjanje na usmenu

²⁶ D. Zečević, "Pučka književnost", u: *Povijest hrvatske književnosti I*, Liber, Zagreb 1978, 522.

epiku. Funkcija pjesme je nesumnjivo prigodna i po tome ona u potpunosti odgovara zahtjevima poetike Katančićevog doba. Asimetrični deseterac, pjesnički leksik i neki postupci ukazuju na vezu s usmenim pjesništvom, no prigodničarska funkcija, a donekle i artificijelna usporedba čete i svatova signaliziraju pripadnost teksta autorskoj književnosti. U tom kontekstu valja razumjeti i opkoračenje kao još jedno, dodatno obilježje individualnog autorstva.²⁷

Pored opkoračenja, ova Katančićeva pjesma djelomično odstupa od preostalih dviju deseteračkih pjesama, a slobodno bismo mogli reći i od metričke norme asimetričnog deseterca, u još dvije komponente metričkog opisa koje, međutim, ne spadaju u temeljne činioce metra. Pri tome mislimo na nešto učestaliju upotrebu obične leksičke granice na mjestu cezure i vrlo izraženu trohaičnost (84,6%).

Postotak odstupanja od kvantitativne klauzule je izrazito malen, dok je pravilo o zeugmi u potpunosti zadovoljeno.

IV.

Katančićeva deseteračka lirika je isuviše malena da bi se iz njene metričke analize mogli izvući čvršći i dalekosežniji zaključci. Naime, u takvom slučaju čak i pojedinačna odstupanja postaju dovoljno opažljiva u statistici. Pri tome, naravno, ne možemo znati da li se radi o metričkoj pogrešci ili nedovoljno naglašenoj komponenti individualnog stila.

Unatoč tome što je Katančić napisao svega tri deseteračke pjesme, odnosno 168 deseteračkih stihova, ne možemo govoriti o njegovom desetercu kao jedinstvenom metričkom tipu. Za potkrepljenje ove teze može nam poslužiti usporedna tablica rezultata metričke analize svih triju pjesama:

	<i>Marija Vlaseo- nica, 32 stiha</i>	<i>Iste vrste i teme- lja, 40 stihova</i>	<i>Plemenita horvat- skog..., 96 stihova</i>
izosilabičnost	100%	100% - 1 siniceza	100% - 1 siniceza
cezura	100% - 2x4b=6%	100% - 2x4b=5%	100% - 13x4b=13,5%
sint. granica na kraju stiha	100%	100%	98% - 2 odstupanja
zeugma	100%	97,5% - 1 odstupanje	100%

²⁷ Tome se, slično kao i kod prve Katančićeve deseteračke pjesme, može pribrojiti intertekstualni umetak, tj. parafraza Kačićevih stihova (48-50. stih). v. K. Georgijević, nav. dj. 271/272.

kvant. klauzula	97% - 1 odstupanje	92,5% - 3 odstupanja	97% - 3 odstupanja
otvorenost zadnjeg sloga	87,5% - 4 odstupanja	85% - 6 odstupanja	85,5% - 14 odstupanja
apsol. trohaičnost	53,8%	51,5%	64,3%
/relat. troh.	/75,4%	/72,5%	/84,6%
apsol. troh. fraz.	64%	61%	67,5%
/relat. troh. fraz.	/92%	/87%	/89%

Vidimo da se odstupanja od norme asimetričnog deseterca polako povećavaju iz pjesme u pjesmu; najmanja su u *Mariji Vlasteonici*, najveća u *Plemenitoj horvatskog kraljevstva četi*. Porast metričkog odstupanja pri tome paralelno prati i motivsko - kompozicijsko, odnosno žanrovsko udaljavanje od usmene lirske pjesme, što smo već ranije uočili.

Možemo reći da su izosilabičnost, otvorenost zadnjeg sloga i kvantitativna klauzula metrički konstituenti koji su najravnomjernije ostvareni u sve tri Katančićeve pjesme. Razmjerno velika ostvarenost kvantitativne klauzule pokazuje se pri tome kao Katančićeva metrička osobitost. Ona je zapravo posljedica njegovog nastojanja da petu stopu pokriva spondej. Tako, čak i u primjerima nepoštivanja kvantitativne klauzule, Katančić ostaje dosljedan svom pravilu, pa mu je deveti slog i tada dug; ako ne po naravi, onda po položaju:

pak uzima od pamuka r^oklju
 al je tilo božici podobno
 a kitice narešene iglam
 crne su joj obrve i tanke
 na nogu mu izvezene čizme
 Na glavi mu zelen samur-kalp^ak
 U ruci mu mađarkinja sablja

I trohejski raspored akcenatskih cjelina pokazuje relativno ravnomjernu raspoređenost u Katančićevim stihovima. To, međutim, ne vrijedi i za trohejski raspored akcenata. Ako kao srednju vrijednost uzmemo 75%-tnu trohaičnost vidimo da su *Iste vrsti i temelja*, a pogotovo *Marija Vlasteonica* - pjesme čija trohejska inercija odgovara toj srednjoj vrijednosti, dok je trohaičnost *Plemenite horvatskog kraljevstva čete* natprosječna.

Pogledajmo kako se ostvaruje raspored naglasaka u svakoj od Katančićevih pjesama:

Marija Vlasteonica, 32 stiha

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
br. nagl. slogova	19	9	18	0	19	10	9	9	21	0
postotak	59	28	56	0	59	31	28	28	66	0

Iste vrsti i temelja, 40 stihova

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
br. nagl. slogova	27	9	23	1	26	14	5	15	22	0
postotak	68	23	58	3	65	35	13	38	55	0

Plemenita horvatskog..., 96 stihova

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
br. nagl. slogova	73	16	65	0	74	21	30	19	67	0
postotak	76	17	68	0	77	22	31	20	70	0

Kako ukazuje statistika, trohejska distribucija naglasaka u *Mariji Vlasteonici* nije izražena u dovoljnoj mjeri. Razmjerno velikoj ukupnoj trohaičnosti pjesme (75,4%) pridonijela je učestala naglašenost petog i devetog sloga, ali upravo u prostoru između tih slogova naglasci su najravnomjernije raspoređeni.

Druga Katančićeva pjesma (*Iste vrsti i temelja*) ima izrazitu trohaičnost u prvom članku, no u drugom dolazi do još većih odstupanja. Tu je akcenatska označenost petog sloga nešto veća od označenosti šestoga, koja je opet kao i naglašenost osmog sloga daleko veća od naglašenosti neparnog - sedmog sloga.

Trohejski raspored akcenata najdosljednije je proveden u pjesmi *Plemenita horvatskog kraljevstva četa*. Međutim, i tu je kao i u prethodne dvije pjesme nastupila kriza trohaičnosti pri sredini drugog članka. Možemo, dakle, zaključiti da akcent ne igra bitnu rimotvornu ulogu u Katančićevom deseteračkom opusu, što je i razumljivo obzirom na autorovu težnju ka pravilnom rasporedu dužina u stihu, ali ne i naglasaka.

Najznačajniji primjeri kršenja metričke norme usmenog deseterca u Katančićevim stihovima su odstupanja od zeugme na kraju prvog članka 25. stiha pjesme *Iste vrsti i temelja*, opkoračenja na prijelazima 38/39. i 43/44. stih pjesme *Plemenita horvatskog kraljevstva četa*, te pojave siniceze u obje navedene pjesme (26. stih *Iste vrsti i temelja*, 47. stih *Plemenite horvatskog kraljevstva čete*). Ti primjeri ruše metrička pravila asimetričnog deseterca o izbjegavanju granica akcenatskih cjelina na krajevima članaka, obaveznoj sintaktičkoj granici na kraju stiha i izosilabičnosti, odnosno izostanku siniceze²⁸ u narodnom pjesništvu. Već

²⁸ Elidiranje samoglasnika zbog metričkih razloga (očuvanje izosilabizma) legitiman je postupak u usmenom pjesništvu kojeg zapisivači često obilježavaju apostrofom, a ponekad i jednostavnim izostavljanjem elidiranog samoglasnika. Nasuprot tome, stapanje dvaju

smo rekli da prilikom odstupanja od zeugme Katančić nije odstupio i od svog metričkog plana, katalektičkog safičkog jedanaesterca. To što se preklapanje naglaska i duljine na krajevima članaka dogodilo samo jedanput, dokazuje da je norma usmenog asimetričnog deseterca usmjeravala gradnju stihova, pa makar njeno djelovanje bilo i nedovoljno osviješteno kod samog autora. S druge strane, opkoračenje možemo smatrati pokazateljem žanrovskog odstupanja od usmene lirike, dok je siniceza našla svoje mjesto kao pjesničko sredstvo iz repertoara klasične poetike koja za Katančića predstavlja normativnu poetiku u gradnji stihova na hrvatskom jeziku.

Na kraju se nameće pitanje je li značaj i opseg spomenutih odstupanja dovoljno velik da Katančićev deseterački opus smatramo u metričkom pogledu osebnim, odnosno izdvojenim iz klasičnog korpusa hrvatskih deseteračkih stihova. Vidjeli smo da su najznačajnija metrička pravila ostvarena u velikom dijelu Katančićevih deseteračkih stihova, što osobito vrijedi za pjesme *Marija Vlasteonica* i *Iste vrsti i temelja*. Od ukupno 168 stihova svega 5 možemo smatrati metrički nepravilnima (ukoliko tu ubrojimo i pojavu siniceze) što čini tek trideset i treći dio ili oko 3%. Može se stoga reći da Katančićeva kvantitativna teorija pri gradnji deseteračkih stihova nije bitnije poremetila njihov izvorni metar. On je, uostalom, kako smo već rekli, tek apstraktna shema čija se konkretizacija uglavnom ostvaruje kao veće ili manje odstupanje.

KATANČIĆ'S DECASYLLABLE

SUMMARY

Croatian writer Matija Petar Katančić published in his collection of Latin and Croatian verse (*Fructus auctumnales*, Zagreb 1791) a few lyrics in which he imitates the style and verse of Serbo-Croatian oral poetry. Three lyrics from that group (*Popivke narodne*) are written in asymmetrical decasyllable 4+6. Katančić was one of the first followers of classical metrics in Croatian literature. Indeed, he tried to use the principle of a regular exchange of long and short syllables even in his imitations of oral poetry.

Defining the asymmetrical decasyllable as a specimen of syllabic verse (whose metrical constituents are iso-syllabism, absence of enjambment, caesura after the fourth syllable, quantitative clause, avoidance of a stressed monosyllable on the fourth and the tenth syllable and openness of the last syllable) the author of these lines attempted to compare Katančić's decasyllable with the metrical norm of an oral version of that verse. The statistics indicate that Katančić broke the metrical norm of oral decasyllable in only 5 of a total of 168 decasyllabic lines. He used the enjambment and synizesis twice and once he put the stressed monosyllabic word on the fourth syllable. We can therefore conclude that Katančić's classical metrical theory did not essentially disrupt the original meter of the asymmetrical decasyllable.

samoglasnika u jedan slog je postupak koji se uglavnom javlja u onom dijelu našeg umjetničkog pjesništva koje stoji pod izraženijim utjecajem talijanske književnosti.